

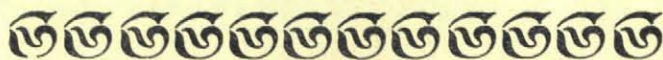
van den „bienenwolf“, een graafwesp, die z'n hollen met bijen proviandeert. In de steile zandhelling bij de Kraailoosche brug waren die hollen bij honderden te vinden en daar zaten heele troepjes verlamde bijtjes in, wreed overvallen bij hun arbeid op de geurende heidebloempjes. Maar die heele helling wordt nu afgegraven voor het nieuwe stationemplacement aan de Muiderpoort.

Spinnen kunnen vooral in 't najaar menig bijtje den dood in hun raggen doen vinden. Daarom zorgt ieder vlijtig inker er dan ook voor, dat in z'n gansche stal geen enkel verraderlijk netje voltooid wordt.

En als ge dan ook nog zorgt, dat geen roode-boschmier-nest te dicht bij uw kasten bestaan blijft, dat muisjes noch snuffelende egeltjes 's avonds de woningen omsluipen, dan hebt ge als een goed bijenvader over uw vernuftig volkje gewaakt.

Hilversum, Januari 1906.

C. H. J. RAAD.

EENIGE JAREN BIJ DE TABAK IN DELI.

(Vervolg).

Als de jonge tabak eenmaal goed is aangeslagen, begint eerst de ware rupsenplaag. Iederen morgen moet alles worden nagezien. Vaak zit dagelijks opnieuw in een groot deel der toppen een geel rupsje, dat bezig is het kleine topje te verorberen; laat men zoo'n rupsje zitten, dan vreet het een groot deel van dien knop op en bij verder groeien van de plant vertoont deze een stengel met eenige bladen, die in hoofdzaak uit nerven bestaan. Gelukkig herkent men de aangetaste plant dadelijk aan een paar kleine zwarte korreltjes, die duidelijk afsteken.

Het is in dit stadium vooral dat dikbuiken optreden. Zooals boven reeds vermeld is, zijn de dikbuiken spoedig te kennen aan ongelijken groei en vergeling der bladeren, die boven den aangetasten plek in den stengel zitten; ze zijn op eenigen afstand zelfs al kenbaar. De plaats waar het rupsje zit, is iets verdikt, niet plotseling, maar geleidelijk. Op het dikste punt schemert het rupsje door als een donker plekje. Hier nu splijt de koelie met den nagel het stengeltje aan één zijde open, en het rupsje ligt bloot en kan verwijderd worden. De spleet wordt met vochtige klei opgevuld en aarde bij het plantje gebracht, zoo mogelijk tot boven den wond. Komt de assistent of tandil daar langs, dan ziet deze natuurlijk toch wel dat er iets niet in den haak is met het plantje en het wordt onverbiddelijk vernietigd om door een gaaf exemplaar vervangen te worden.

Bemerkt de assistent, dat de koelie vrij veel dergelijke bewerkingen heeft toegepast, dan vermoet hij zich niet verder met het opzoeken en vernietigen van al die minderwaardige plantjes, maar draagt dit eenvoudig den koelie zelf op. De koelie doet dit ook, wel wetende dat hij de heelen boel moet overplanten als de assistent morgen bij het nakijken niet alles behoorlijk in orde vindt. Althans de meeste koelies doen het, en de assistent kent zijn mannetjes nu ook al genoeg om vooruit te weten of het al dan niet gebeurt. Want enkele koelies zijn altijd in de contramine, en meestal niet de slechtste koelies. Die moeten nu gedwongen worden. Hun veld onthoudt de assistent goed en kijkt het den volgenden dag scherp na. Is het werkelijk niet gebeurd, zoo wordt de koelie onmiddellijk aan het werk gezet en de assistent blijft er een oogenblik

bij staan. Verkiest de koelie het nu nog niet te doen, dan kan hij wegens werk-weigering tot gevangenisstraf veroordeeld worden (niet de gevangenis is afschrikwekkend voor hem, maar 't gevolg daarvan: het zekere verlies van een veld voor dat jaar); dit zal dus zelden voorkomen, want hij doet het, hoewel mopperende. Dit mopperen verveelt u natuurlijk spoedig en ge brengt hem aan zijn verstand, dat ge hem niet dwingt, er zijn genoeg anderen die het veld willen overnemen. Dit helpt, en ge kunt u nu gerust verwijderen, het werk wordt goed afgemaakt. Ik vond het altijd aangenaam als zoo'n belhamel optrad, want de daarop volgende overwinning verhoogt het gezag, met de andere koelies heeft men geen moeite meer. De randeh (belhamel) krijgt allerlei schimpscheuten van zijn kawan's (kameraden) te hooren en ergert zich, neemt zich soms voor om den assistent later een hak te zetten, maar delft wéér het onderspit.

In den tijd, die niet door bibit- en tabakverzorgen wordt in beslag genomen, wordt het volgende zesde geharkt. Iederen namiddag om een uur of 4 ziet ge in elk veld een smeulend vuurtje; de afval wordt verbrand, de rook stijgt vaak bijna recht omhoog. Op den 15en of den laatsten van de maand werken de koelies weer in onbetaalden arbeid, doch steeds in 't belang van hun afdeeling, 't zij afwateringen schoonmaken, weggetjes aanleggen dwars door de afdeeling, die op de droogschuren uitkomen, plantweg schoonmaken, en dergelijke meer. Den dag daarop, den betaaldag, krijgen de koelies hun halfmaandelijksche voorschot, \$ 2,50, gedeeltelijk in den vorm van een bon voor rijst, hun hoofdvoedsel.

Ligt de onderneming niet al te ver van een kampong verwijderd, dan trekken de Chineezers in kleine groepjes daarheen, soms zwijgend, maar gewoonlijk luidruchtig. Ze kleeden zich eerst behoorlijk aan; dragen een broek en een jasje, en een paar leeren sloffen, waarvan de hakken versierd zijn met koperen spijkertjes. In de kampongs'lenteren ze wat rond, ontmoeten koelies van andere ondernemingen in de nabijheid, bepraten de toestanden, spreken vooral dikwijls over den hoofdandil, doen hun inkoop, zooals groente, visch (gedroogde), tabak, opium. Ze blijven slenteren, en als ze dicht bij wonen brengen ze tegen twaalf uur hun inkoop thuis. 's Middags schuift de één een pijpje opium, een paar anderen koken zich lekkernijen, weer een ander speelt met de kat van den kongsi, maar de meeste trekken weer naar de kampong, om met kameraden en kennissen te praten, of ook wel ruzie te maken, maar vooral om in geheime gelegenheden te dobbelen. Is de assistent een liefhebber van de jacht, dat gaat die na de uitbetaling het bosch in om een varken te schieten; de koelies halen dit graag uit het bosch, slachten het netjes, dragen de beste stukken aan den assistent, den administrateur en den hoofdandil af, en eten samen de rest op. 's Avonds trekken ze weer naar de kampong, maken daar dikwijls ruzie en komen soms met de politie in aanraking. Om 9 uur behooren ze thuis te zijn, op verderaf gelegen ondernemingen is dit ook zoo, maar waar een kampong in de buurt is, kan daaraan de hand niet gehouden worden. Dikwijls komen ze in opgewekte stemming thuis, zingende en pratende. Een alleenlopende koelie zingt 's avonds altijd om de tijgers van zich af te houden; dit middel schijnt ook wel te helpen.

Den volgenden morgen moet er weer gewerkt worden. Een enkele koelie is soms niet present, maar daagt toch weldra op.

Spoedig is het nu tijd om het volgende zesde te beplanten. De tandils moeten opnieuw de rijen aangeven, waarbij gezorgd moet worden dat ze overeenstemmen met de rijen in het vorige zesde. Nu worden grootere hoeveelheden in eens geplant, b.v. 600 plantjes per veld, de vol-

genden dag 800, daarna een dag pauze, en dan nog twee dagen telkens een 600-tal. Bij voorkeur wordt de beste bibit, n.l. die uit de bedden van circa 40 dagen oud genomen, ook wat uit de een week jongere bedden en verder het ontbrekende uit de oude bedden. Die worden daarna ook onverbiddeijk vernietigd, want over een week zijn ze toch absoluut onbruikbaar. Ook de jongere bedden, die nagenoeg leeggeplukt zijn, worden omgetjankold. Het is nu toch al moeilijk om uit de oude bedden behoorlijk bibit te krijgen, zie de plantjes maar eens aan: allen haast omgebogen, als 't ware uit hun kracht gegroeid, de stengel is van onderen gespleten, het wortelstelsel is weinig uitgebreid naar verhouding van de lengte en het plantje. Ook zijn de blaadjes niet meer diep groen, maar meer vaal, geelachtig. De totaalindruk is ook: oud, afgeleefd.

Worden ze toch uitgeplant bij gebrek aan beter, zoo blijkt ook, dat ze werkelijk oudachtig zijn: ze slaan moeilijk aan, en ook als ze eenmaal zijn aangeslagen, blijft het toch sukkelen, de blaadjes groeien haast niet. Behoorlijk aangeaard kunnen ze ook niet worden, daarvoor zijn ze te lang. Ook later blijven ze zwak, en breken dadelijk bij een storm.

Het wordt nu ook tijd dat er weer eens een buitje regen komt; regen laat zich in dit jaargetijde zelden langer dan een 14 dagen wachten. Het zijn mooie, zachte buitjes, dikwijls van 15 à 20 m.M. Den volgende morgen gaat men werkelijk voor zijn plezier naar den oudsten aanplant kijken, die staat zoo frisch als sla, de bladeren zijn weer krachtig, de nerven strekken zich, de kleur is donkerder groen geworden, men ziet het de planten stuk voor stuk aan, dat ze van plan zijn om in de loop van den dag minstens een halven decimeter grooter te worden. En ze doen het ook. En niet alleen het zichtbare deel groeit, ook het onderaardsche breidt zich sterk uit, en daardoor wordt de plant heel wat geschikter om de zon later te verdragen. De bladeren blijven nu ook dagen lang strak, de zon en de wind kunnen niet zoo krachtig water onttrekken, dat de wortels het verdampen niet kunnen bijhouden.

Maar de koelie heeft geen tijd om daarnaar te kijken, die moet weer aan het kaki's maken. Want de jongste aanplant mag als geslaagd beschouwd worden na zoo'n regenbuitje; hier en daar mag wel een blaadje zijn stukgeregend, dat hindert niet, de wortels hebben zich voorgoed in den grond gevestigd. De koelie maakt de aanaardingen en den volgende morgen heeft het plantje zijn top alweer ontplooid.

De eerste aanplant schiet als kool omhoog na den regen, de tweede aanaardig moet dus gemaakt worden. Weer worden eerst de onderste vergeelde blaadjes afgeknepen en op de eerste aanaarding gelegd en als dit gedaan is, worden die eerste aanaardingen opgehoogd. De gootjes tusschen de rijen worden dieper uitgekrabd met den tjangkol en de verkregen aarde komt weer op het ruggetje; dit wordt zoo hoog mogelijk gemaakt. Na een regenbui kunnen de kakis hoog gemaakt worden, want het natuurlijk talud van natte aarde is grooter dan dat van droge. Daar de afstand der rijen overal 3 voet is, krijgen die kakis een bepaalde hoogte. Het veld van een goeden koelie ziet er na deze bewerking bijzonder netjes en regelmatig uit.

De tabak is nog zoo klein, dat ook de overdwarse en diagonale rijen er in te onderscheiden zijn; en daar de kakis overal even hoog en uit verse aarde bestaan werkt dit alles mee om het veld een net en frisch voorkomen te geven.

En nu kan de tabak eerst groeien! Van de aangebrachte

rulle aarde profiteert ze dadelijk door deze te doorweven met nieuwe wortels, die ook een uitstekende steun zijn bij de stormen die later in het seizoen te wachten zijn. Ongemerkt wordt de tabak al een meter hoog, en in 6 weken na het uitplanten is ze bij gunstig weer manshoog. Dan vertoonen zich ook kenmerken van het volwassen worden: de top, die er nu is heeft een andere gedaante en blijkt bloemknoppen te bevatten. En als we weer een week verder zijn, is de plant gekroond met een kegelvormige tros bloemknoppen, nog groen, en hoewel er geen bladeren meer bijgekomen zijn, is de stam toch nog gegroeid; de plant is meer dan 2 meter, ja op goeden grond 2½ meter of nog meer. Dagelijks wordt de tabak bekeken, of zich misschien ook een bloem begint te kleuren, wit, iets rood aangelopen. Op een goeden morgen zijn er verscheidene plantén, die een paar gekleurde knoppen hebben. Deze dienen nu om den tandils de wijze van toppen te laten zien. Bijna zonder uitzondering geschiedt dit als volgt: de hoofdstengel wordt afgesneden even boven het blad, dat nog juist de lengte van een hand heeft, immers, de bladen worden naar den top toe kleiner, er is dus een te vinden dat de grootte van een hand heeft; en dit blad is bestemd om het bovenste te worden. Want bij regelmatig gunstig weer groeit dit blad nog uit tot een lengte van 15 Engelsche duimen, de minimum-lengte voor een groen blad om geoogst te mogen worden.

De koelies hebben voor het toppen een klein mesje, want afsnijden van de toppen is beter dan afbreken of afknippen. Een gladde snijwond zal minder kans hebben op infecties dan een ruwe; bovendien wordt bij afbreken een heel eind huid afgestroopt, hetgeen natuurlijk nooit goed kan zijn. Daartegenover staat, dat de koelies licht bladen beschadigen bij het voortdurend meedragen van een geopend mesje, en dat een eens geïnfecteerd mesje een groot aantal gezonde planten ziek kan maken.

Tabak, die deze grootte bereikt heeft, vereischt bijzonder veel zorg; dagelijks moet iedere plant worden nagekeken. Niet alle planten kunnen tegelijk getopt worden: de een is wat eerder met de bloemen klaar als de ander, maar in weinige dagen is toch alles afgeloopen in ieder stuk dat ineens geplant is. Op rupsen moet voortdurend gelet worden; in zulk een dichte bladernassa worden de kleine rupsen licht over het hoofd gezien. Zitten ze in het onderste gedeelte van een plant, dan zijn ze moeilijk te zien en de bladeren op halve hoogte (middenblad) moeten even opgelicht worden. Het middenblad zelf is gemakkelijk te overzien, de hooger geplaatste bladen zijn weer moeilijker te onderzoeken.

Grootere rupsen verraden hun aanwezigheid door productie van een menigte zwarte korreltjes, die over het blad, dat de rups bewoont, naar beneden rollen, en wel naar den voet van het blad toe, want de bladen zijn schuin opgericht en gootvormig. Die korreltjes rollen dus met vaart in de bladoksels, vallen voor een groot deel iets verder omlaag en blijven in de lagere bladoksels liggen. Vindt men dus zulke korreltjes, dan is de aanwezigheid van een rups daarmee bewezen en men gaat hoogerop zoeken.

Bij het verzorgen van groote tabak behoort ook het keeren der bladeren. Die bladeren hebben exorbitante afmetingen, dikwijls 2 voet lengte en 1 voet breedte; daarbij is het blad zeer dun, alleen de hoofdnerf is dik en krachtig, de zijnerfven zijn tamelijk dun. Vandaar, dat bij wind de bladeren omslaan, althans gedeeltelijk; niet altijd komen ze daarna weer vlak te hangen, maar blijven soms gedeeltelijk omgeslagen liggen. Waar zoo'n blad dubbelgeslagen ligt, droogt de dauw niet op, en vochtig blad mag niet geoogst worden; blijft een vouw er wat langer

in, dan is het gevolg, dat er een streep in zichtbaar is na het drogen, waardoor het blad sterk in waarde vermindert. Dit alles moet voorkomen worden, en daarom worden de bladen elken morgen recht gehangen.

Ook de openingen, die in de aarde rondom den stam ontstaan, doordat die stam heen en weer wiegelt met den wind, dienen dagelijks met den voet weer dichtgedrukt te worden.

Reeds vroeger vermeldde ik, dat in groote tabak *peh-sim* kan optreden. Dikwijls begint deze ziekte op de halve hoogte, zoowat een meter boven den grond, en tast alle hooger geplaatste bladeren aan. Die bladeren worden wel tamelijk groot, maar zijn uiterst grof, hard, bultig en niet vlak; ook zijn ze veel smaller dan normale bladen. De kleur is zeer donker en grillig gevlekt met nog donkerder groen. Weer is het merkwaardig, dat deze kwaal van de tabak bij bepaalde koelies optreedt: in het eene veld wordt alle groote tabak *peh-sim*, bij de burenen geen enkele boom. Die *peh-sim*-tabak wordt dieper getopt dan goede; vooreerst omdat *peh-sim*-boomen toch geen mooi blad leveren, ten tweede omdat die bladeren zich minder ontwikkelen, en het niet zieke voetblad ontwikkelt zich meer.

Ik heb nu maar steeds gedaan alsof er altijd op tijd voldoende regen viel, maar die laat zich ook wel eens wachten. Bij kleine tabak helpt gieten nog, bij halfwassen en groote tabak kan dat niet meer. Daarentegen profiteert groote tabak meer van een minimaal regenbuitje, doordat het regenwater op dezelfde manier van het blad afloopt als de bovenbedoelde rupsen-excrementen: na een klein regenbuitje is er een nat kringetje rondom den stam van de groote tabak. Maar een periode van drie weken zonder regen is het verderf voor de tabak, op welken leeftijd ook.

Stel eens het geval, dat het derde zesde van den aanplant te weinig regen gekregen heeft. Het eerste zesde heeft steeds genoeg gehad, het tweede zesde heeft in het laatst gebrek geleden aan water en het derde zesde heeft alleen in de jeugd voldoende gehad.

Dit geval komt dikwijls voor.

De aanplant in het eerste zesde staat prachtig mooi, de planten zijn flink uitgegroeid, met minstens 25 plukbare bladen, die van goede kwaliteit zijn: dun, lang en breed, egaal van kleur.

Het tweede zesde is ook goed ontwikkeld, alleen op het laatst zijn de planten weinig bijgegroeid, zoodat de bovenste bladen kleiner blijven; gevolg is, dat dieper getopt moest worden en dus een minder groot aantal bladeren per stam geoogst wordt. Wat echter erger is: de kleur der bladen is minder goed, veelal bont; b.v. na het drogen blijkt, dat in de overigens egaal gekleurde bladen een groote donkerder bruine plek is. De oogst is dus geringer en de marktwaarde lager.

Het derde zesde heeft voor het laatst regen gehad toen de tabak nog slechts een 60 cm. hoogte had bereikt, maar door die laatste regen nog een flink schot heeft gemaakt.

Daarna gaat de ontwikkeling van den groeitop steeds langzamer, het schijnt dat de planten aarzelen om hun verdere armzalige bladen te ontplooien, en lang duurt het niet of de bloem komt te voorschijn, en de plant reikt mij nu nog niet eens tot aan den schouder (plm. 1,60 M.).

Getopt moet er toch worden, al schijnt het nauwelijks de moeite waard om nog zooveel tijd aan die treurige aanplant te besteden. Het toppen gebeurt ook hier volgens het steeds geldende voorschrift: het hoogste blad, dat nog een hand grootte heeft, blijft behouden. Tel nu eens bij een aantal boomen, hoeveel bladen er overblijven: als het er 16 zijn mag men blij wezen. Komt er nu spoedig regen, dan is er kans dat deze 16 bladen alle uitgroeien tot de

gewenschte lengte, maar laat de regen zich nog wachten, zoo kan van talrijke planten geen enkel blad geoogst worden, andere planten hebben een 10-tal bladen die om en bij de minimum-lengte (14 Eng. duim) halen en deze vormen de meerderheid. Planten die nog blad dragen van toonbare afmetingen, kunnen geteld worden, zoo zeldzaam zijn ze.

Bij een aanplant, die door droogte lijdt blijkt het verschil tusschen de grondsoorten en het onderscheid tusschen goede en slechte koelies.

Op volledigen zandgrond, zooals die voorkwam op mijn verblijfplaats, was het bij droogte geheel gedaan met de groei van de tabak. De planten worden kegelvormig, veelal nauwelijks een meter hoog, 2 of 3 bladen zijn plukbaar, de rest blijft te klein. Een goede koelie bereikt hier weinig meer resultaat dan een slechte.

Op zuivere klei blijkt het onderscheid tusschen goede en slechte koelies. Waar n.l. de grond ondiep bewerkt is, stuit de tabak op de harde onbewerkte onderlaag zonder daaruit vocht te kunnen opnemen, want de geringe hoeveelheid bewerkte bouwkrum is spoedig uitgedroogd. Het resultaat is dan bedroevend: de plant wordt asperge-achtig en levert nauwelijks een enkel plukbaar blad. Ik heb eens een veld gezien, waar de grond zoo ondiep bewerkt was, dat alle bouwkrum noodig was voor aanaardingen, zoodat in de geulen daartusschen de onbewerkte steenharde onderlaag zichtbaar werd. Geen wonder, dat daar zonder regen totaal niets van een oogst terecht kwam.

Een goede koelie bereikt op denzelfden grond nog heel aardige resultaten. Hij heeft den grond dieper bewerkt en er is dus bouwkrum voorhanden die zijn vocht moeilijk afstaat aan de lucht, terwijl de wortels van de tabak er in kunnen doordringen.

Zandhoudende kleigrond en kleibevattende zandgrond zijn bij droogte ook het best. Want de onderlaag kan van zijn watervoorraad een deel afstaan aan de bewerkte krum, zoodat de droogte hier het minste nadeel doet. Op goed bewerkte velden kan bij aanhoudende droogte dikwijls nog een 12 tot 15-tal bladen per boom geoogst worden.

Krijgt men in zulk een aanplant in het laatst nog weer regen, dan helpt dit wel weinig voor de ontwikkeling van de plant, maar volgens de algemeen gangbare meening verbetert de hoedanigheid van het blad daardoor nog iets.

Om het geregelde verloop van de cultuur te beschrijven, kan ik volstaan met te vermelden, dat de velden tot het einde beplant worden evenals de eerste stukken. De plaats waar de zaadbedden aangelegd worden, is steeds een derde vóór bij den gewonen aanplant, en tegen dat de daardoor ingenomen plaats noodig is, zijn de bedden leeggeplukt en gelijktrokken, zoodatze gewoon door beplant worden.

Maar tegen het einde van den planttijd heeft men geen plaatsen verder vooruit meer beschikbaar. Daarom kunnen die terreinen eerst achterna beplant worden. n.l. nadat behoorlijk is ingeboet, en ook daarna wordt nog eenige dagen één of 2 bedden aangehouden, ook voor materiaal om in te boeten.

TAUKEH.

